

Effectief leesonderwijs

Jaarlijks verlaten 40.000 kinderen de basisschool met een leesachterstand van minstens twee jaar. Die achterstand halen ze meestal nooit meer in. Meer aandacht voor vlot leren lezen in de klas is hard nodig. Zoveel mogelijk kinderen moeten aan het eind van de basisschool leesniveau AVI-9 beheersen.

In dit dossier kun je meer lezen over technisch en begrijpend lezen is en waarom het zo belangrijk is om op de basisschool meer aandacht te besteden aan lezen. Hoe kun je het leesniveau van leerlingen verbeteren?

Onderwijskundige Thoni Houtveen is als lector Leerproblemen, in het bijzonder preventie van leesproblemen verbonden aan het Lectoraat leer- en leesproblemen van de Hogeschool Utrecht. Zij doet al vijftien jaar onderzoek naar leesvaardigheid.

Klik hier voor een interview met Thoni Houtveen.

Meer aandacht voor technisch en begrijpend lezen in de klas

25% van de leerlingen die het basisonderwijs verlaten komt met technisch lezen niet verder dan het niveau van groep 6. Leraren in het basisonderwijs moeten het technisch lezen verbeteren, vindt de Onderwijsinspectie.

Aan het einde van groep 3 kan 10 tot 15 procent van de leerlingen onvoldoende technisch lezen, volgens de Onderwijsinspectie. Die kinderen hebben grote moeite om in groep 4 de taal- en leesmethode en methodes voor de zaakvakken te kunnen volgen. Van de leerlingen die de basisschool verlaten, blijkt een grote groep nog steeds moeite te hebben met lezen.

Die leesachterstand heeft volgens de Onderwijsinspectie niets te maken met achtergrond of intelligentie, maar alles met gebrek aan aandacht van docenten voor de technische kant van het lezen. De achtergrond van een leerling, zoals sociaal milieu of thuistaal, speelt bij technisch lezen maar een kleine rol om succesvol te leren lezen.

Functioneel analfabeten

Wanneer kinderen rond hun negende jaar nog niet vlot technisch kunnen lezen, is het vrijwel uitgesloten dat dit ooit nog lukt, leert de praktijk. Ze raken gedemotiveerd en krijgen een laag zelfbeeld, dat tot steeds slechtere leerprestaties leidt. Doordat ze te kinderachtig lesmateriaal hebben, worden ze soms gepest en krijgen ze gedragsproblemen. Bovendien is het na het negende levensjaar steeds moeilijker om technisch te leren lezen.

Door hun slechte leesvaardigheid zullen deze kinderen hun talenten waarschijnlijk niet goed kunnen ontwikkelen. Op latere leeftijd krijgen ze vaak te maken met werkloosheid. De kans is groot dat ze later 'functioneel analfabeten' worden.

Meer tijd voor lezen en meer klassikale instructie

'Lezen wordt niet langer gezien als de basis van alle andere kennis. Maar dat is het wel!' zegt Thoni Houtveen in een interview in *NRC*. 'Lezen vormt als vaardigheid de basis van het onderwijs en is bovendien geen natuurlijk proces, maar moet geleerd worden. Daarom moet leren lezen binnen de school prioriteit hebben. De afgelopen vijftig jaar is de tijd die op school aan lezen besteed wordt gehalveerd. En docenten geven vaak onvoldoende instructie om het leesproces goed te laten verlopen.'

'Docenten zijn doorgeschooten in de nieuwe didactiek', vindt Thoni Houtveen. 'Ze leggen bijvoorbeeld vaak niet meer klassikaal uit wat het doel van een les is, en sluiten de les ook niet meer klassikaal af. Er is een overwaardering voor de individuele benadering. Ik pleit daarom voor een herwaardering van het klassikaal onderwijs.'

'De oplossing is om de tijd voor lezen op het rooster uit te breiden én meer klassikale instructie. Dat versnelt het leerproces van zwakke leerlingen. Maar dat doet bijna geen enkele school. Bijna alle basisscholen kiezen nog steeds voor uitbreiding van de leertijd van zwakke leerlingen in de lengte, met maatregelen als kleuterschoolverlenging en zittenblijven. Die maatregelen hebben geen effect.'

'Eigenlijk moet het voortgezet technisch leesonderwijs voor zwakke leerlingen doorgaan tot en met groep acht. Dat gebeurt bijna nergens,' constateert Thoni Houtveen op Scholenportaal van het AVS, de Algemene Vereniging Schoolleiders.

'Een ware cultuuromslag is nodig', vervolgt Thoni Houtveen. 'Scholen zijn activiteitengericht in plaats van doelgericht. De druk op scholen om aan van alles en nog wat mee te doen, van kinderopvang tot buurtfeesten, is groot. De kerntaak, het overdragen van kennis, is in de verdrukking gekomen. Concrete doelen stellen, hoge maar haalbare doelen, is iets dat veel scholen niet doen.'

Aanpak

Preventie en vroegtijdig ingrijpen om de opgelopen achterstand zo snel mogelijk in te halen is veel effectiever dan de methode die nu meestal gevolgd wordt: remediëren (bijspijkeren). Technisch lezen moet volgens Thoni Houtveen weer veel hoger op de agenda komen op de basisschool. Zodat kinderen rond hun negende jaar nauwkeurig, vlot en met begrip kunnen lezen en de lesboeken voor de zaakvakken daardoor goed kunnen volgen.

Niveaulezen helpt niet om technisch lezen te verbeteren, volgens Thoni Houtveen. Net zo min als kleuterschoolverlenging en zittenblijven. Uitbreiding van de leestijd helpt wel.

Houtveen: 'Het zou ook helpen om al in groep 1 te beginnen met spelenderwijs te leren lezen. De achterstand die sommige kinderen dan al hebben vanuit hun thuissituatie, kun je dan meteen proberen weg te werken. Wachten tot groep 3 is zonde van de tijd.'

Wat is technisch lezen?

Uitleg over het begrip technisch lezen.

Technisch leren is het verklanken van woorden en zinnen, zonder er betekenis aan te verbinden. Het is een controversieel begrip. Want je leest tenslotte om te begrijpen. De techniek is dan ook slechts een middel om tot begrip te komen en geen doel op zich. Vlot technisch kunnen lezen en voldoende luisterbegrip zijn voorwaarden om begrijpend te kunnen leren lezen.

Het gaat vooral om de techniek die nodig is bij hardop lezen, verklanken van woorden en zinnen, van steeds moeilijker woorden en zinnen en leessnelheid. Vormen van technisch lezen zijn koorlezen, duo-lezen, tutorlezen, voor-en-na lezen en niveaulezen.

In de kleuterperiode of eerder ontdekken kinderen vaak al dat letters en lettercombinaties een betekenis hebben. In groep 3 kennen kinderen na enkele maanden leesonderwijs als het goed is de letters van het alfabet. Hun hersenen zijn dan zover ontwikkeld dat ze vormen kunnen herkennen als letters en die letters vervolgens kunnen koppelen aan klanken. Dit is het begin van het technische leesproces. Het levert letterkennis op.

Na het leren van de letters komt het combineren van letters tot woorden en nog later tot hele zinnen. Eerst wordt er geoefend met eenlettergrepige woorden. Dat wordt geleidelijk aan uitgebreid naar meerlettergrepige woorden. Spellen is in feite het omgekeerde. Dan moet een klank worden omgezet in een letter.

Het leeskussen als beloning op Kameleon Oost

Volksschool vol boekenkasten

De leerlingen van basisschool De Kameleon Oost in Den Bosch konden jarenlang niet goed genoeg lezen, vond de Inspectie van het Onderwijs. Nu is de vooruitgang spectaculair.

Den Bosch, 25 april. Net buiten het klaslokaal van groep vijf leest de negenjarige Enzo een boek, comfortabel achteroverliggend op een grote, rode poef. Hij was eerder dan de andere kinderen klaar met zijn klassikale werk, vertelt hij. Als beloning mocht hij een boek pakken en plaats nemen op het "leeskussen", waarvan iedere klas van basisschool De Kameleon Oost in Den Bosch een exemplaar heeft.

In haar vandaag gepresenteerde jaarverslag constateert de Inspectie van het Onderwijs dat het leesonderwijs op veel scholen onder de maat is. Door olopende leesachterstanden verlaat een kwart van de leerlingen de basisschool met een leesachterstand van twee jaar. De Inspectie doet een aantal aanbevelingen, waarvan betere instructie van zwakke lezers de belangrijkste is.

Op basisschool De Kameleon Oost zijn die aanbevelingen al doorgevoerd. Met spectaculaire resultaten: het gemiddelde schooladvies voor het type voortgezet onderwijs liep in drie jaar op van praktijkschool naar havo.

Volgens locatieleider Rini van Erp (53) is een sterke vooruitgang in het leesniveau de belangrijkste oorzaak van die stijging. Om het leesniveau te bevorderen heeft de school alles in het teken van lezen gesteld. Boekenkasten staan in klaslokalen en op de gangen.

De Kameleon Oost is, volgens Van Erp, "een typische buurtschool". De buurt in kwestie is de Graafsewijk, die zowel in 2000 als vorig jaar in het nieuws kwam toen er relletjes uitbraken. Van Erp omschrijft de wijk als "een echte volkswijk, waar autochtonen en allochtonen door elkaar wonen". Die verhouding wordt weerspiegeld door de leerlingenpopulatie op de buurtschool, die zes jaar geleden na een fusie in het huidige gebouw aan de Graafseweg terecht kwam.

In de beginjaren constateerde de Inspectie van het Onderwijs een aantal jaren achtereen rij dat het leesonderwijs op De Kameleon Oost ondermaats was. De gemiddelde score op de Citotoets in 2003 was 520. "Dat is het niveau waarop je kinderen naar een praktijkschool stuurt", zegt Judith van den Berg (28), juf van groep vijf. Niet alleen de leerlingen van groep acht presteerden onder de maat. Ook de na ieder schooljaar afgenomen tussentoetsen lieten een somber beeld zien.

Om het tij te keren ging De Kameleon Oost deelnemen aan het zogeheten Onderwijskansenplan, in 2000 door het ministerie van Onderwijs gelanceerd ter bestrijding van achterstanden. Bovendien werd de school onderwerp van onderzoek door onderwijskundige dr. Thoni Houtveen van de Universiteit Utrecht. Zij introduceerde het Flexit-project (flexibilisering van leerinhoud en leertijd), waarmee leesachterstanden worden bestreden.

Judith van den Berg werd, naast haar functie als onderwijzeres, aangesteld als coördinator leesbevordering. Haar doel is de woordenschat van leerlingen op alle niveaus structureel te vergroten en de kinderen plezier in het lezen te geven. Van den Berg: "Tijd vrijmaken om te lezen is van het grootste belang. Tegenwoordig begint elke klas 's ochtends altijd met lezen. Bovendien hebben we elke dag vrij lezen in het lesrooster opgenomen."

De Kinderboekenweek krijgt ruime aandacht op school, er komen schrijvers op bezoek en bovenbouw kinderen lezen kinderen uit de onderbouw voor. Ook de inrichting van de school is veranderd.

Door het hele schoolgebouw staan goed gevulde boekenkasten, zowel in als buiten de lokalen. "En de bibliotheek wordt telkens aangevuld met de nieuwste boeken", zegt Van den Berg.

Ook de rol van de leerkrachten is veranderd, zoals Houtveens project voorschrijft. Al vanaf de kleuterklassen wordt aandacht besteed aan de woordenschat van kinderen. Op die manier, is de redenering, worden de voorwaarden geschapen om in groep drie eenvoudiger op het juiste niveau te leren lezen. Ieder kind met een leesachterstand krijgt persoonlijke aandacht en extra lestijd.

Het is niet toevallig dat het gewijzigde leesbeleid van de Bossche basisschool vrijwel geheel conform de aanwijzingen van de Inspectie is. Ook de Inspectie leunt zwaar op onderzoeken van onderwijskundige Thoni Houtveen.

Beleidsmedewerker Sicco Baas van VOS/ABB, de vereniging van openbare en algemeen toegankelijke scholen, onderschrijft het belang van continue aandacht voor lezen. Baas, die onderzoek deed naar leesachterstanden in Noord-Nederland, zegt dat "twee tot tweeënhalf uur per week" aandacht voor lezen nodig is om de achterstanden weg te werken.

De veranderingen zijn, zegt Rini van Erp, "het beste wat ons kon overkomen". De Cito-score van dit jaar was 539,2, circa vier punten boven het landelijk gemiddelde.

De verbeteringen waren niet onmiddellijk zichtbaar. Na één jaar was de Cito-score bijvoorbeeld slechts met 1,7 punt gestegen. Toen was het wel even lastig om het team gemotiveerd te houden, zegt Van Erp. "Je hebt er natuurlijk altijd sceptici tussen zitten. Maar toen de resultaten vanaf vorig jaar duidelijk zichtbaar werden, nam het enthousiasme toe." Leerkracht Van den Berg roemt de "gelijke aanpak" die alle leerkrachten er momenteel op nahouden, waardoor leerlingen ieder jaar weten waar ze aan toe zijn.

Eén leerling van groep acht heeft dit jaar geen woord fout gespeld in de klassikale spellingtest. Een ander schreef onder meer 'regenwout' en 'metode'. Ondanks alle nieuwe methodes blijven sommige leerlingen zwakker dan gemiddeld presteren. Niettemin gaan er meer kinderen naar het vwo, zegt Van Erp. "En gezien het volkse karakter van deze wijk, waar bijna iedereen blijft wonen, komt dat het opleidingsniveau van de hele wijk ten goede."

Kritiek op onderwijs aan kwetsbare leerlingen en aanpak van geweld op vmbo's

In het jaarverslag De staat van het onderwijs van de Inspectie van het Onderwijs is dit jaar de rode draad het tekortschietende onderwijs aan kwetsbare leerlingen. Wie anno 2005 naar het onderwijs kijkt, aldus het verslag, ziet goede scholen, gemotiveerde leerkrachten en gemiddeld goed presterende leerlingen, maar ook "hardnekkige en netelige problemen".

Naast de conclusies over het gebrekkige leesonderwijs constateerde de Inspectie onder meer verveling bij leerlingen, succes van sommige vormen van het nieuwe leren en een toename van geweld op basisscholen en van discriminatie op vmbo's. De belangrijkste conclusies: Ruim de helft van de leerlingen in het voortgezet onderwijs heeft geen positief oordeel over de lessen. Een kwart van de leerlingen vindt de lessen zelfs saai en vervelend.

Veel scholen doen pogingen met vormen van het nieuwe leren om het onderwijs aantrekkelijker te maken voor de leerlingen. De Inspectie van het Onderwijs constateert dat leerlingen op deze scholen meer plezier krijgen in leren en denkt dat ze daardoor ook minder snel voortijdig de school zullen verlaten. De invoering van de onderwijsveranderingen verloopt niet altijd zorgvuldig: de veranderingen zijn vrij drastisch en scholen voldoen soms niet aan voldoende onderwijstijd, de leerdoelen en de toetsing. Vooral zwakke leerlingen dreigen hiervan de dupe te worden. Bij het nieuwe leren is het daarom van belang dat leerlingen goed gevolgd en begeleid worden.

De komende jaren zal meer onderzoek worden verricht naar scholen die vormen van nieuwe leren hebben ingevoerd. Het fysieke geweld tussen leerlingen op basisscholen neemt toe, in het vmbo wordt er meer gediscrimineerd en scholen met veel probleemleerlingen zijn er niet veiliger op geworden. Een goede registratie van incidenten ontbreekt nog steeds op de meeste scholen. Scholen die er wel in slagen een goed veiligheidsbeleid op te zetten zijn meestal havo-en vwo-scholen. Op deze scholen is geweld bespreekbaar en worden slachtoffers gehoord en gezien. Ook stelt de Inspectie vast dat de cijfers van geweld op scholen waarschijnlijk de ondergrens weergeven. De cijfers zijn afkomstig van schooldirecties.

Uit onderzoek blijkt dat leerkrachten en leerlingen negatiever denken over de veiligheid op school. De Onderwijsinspectie wil komende jaren duidelijker cijfers gaan publiceren zodat scholen beter onderling vergelijkbaar zijn en waarin onder meer ook het veiligheidsbeleid van de school is opgenomen.

FLEXIT-project

Het FLEXIT-project op diverse basisscholen in Den Bosch had als doel het realiseren van adaptief onderwijs. Daardoor verbeterden leerlingprestaties en gingen de Cito-scores voor taal en lezen omhoog.

De resultaten van dit project zijn te vinden in het [Flexit-rapport](#).

BOV-project

Het Interventieproject **Beginnend Lezen en Omgaan met verschillen (BOV)** had als centrale vraag: **wat kunnen onderwijsgeevenden doen om de prestaties van leerlingen bij technisch lezen te verbeteren?**

Lees de resultaten van het project in het [eindrapport BOV-project](#).

Lezen is niet leuk genoeg

Lezen is niet leuk genoeg. Zwakke lezers worden later "functioneel analfabeten". NRC-artikel over jarenlange didactische verwaarlozing van het lezen

Op 8 september 2007 verscheen in het NRC-Handelsblad een artikel van journalist Brigit Kooijman over de gevolgen van de jarenlange didactische verwaarlozing van het lezen. Zij interviewde hiervoor diverse onderwijsspecialisten, waaronder Thoni Houtveen over technisch leesonderwijs.

[Lees het artikel Lezen is niet leuk genoeg](#)

Leren lezen is te leren

Thoni Houtveen gaf op vrijdag 9 november 2007 haar openbare les met als titel Leren Lezen is te Leren. Zij gaf deze deze voordracht ter gelegenheid van haar inauguratie als lector Leerproblemen, in het bijzonder preventie van leesproblemen.

De stelling van de lezing is:

"Vlot leren lezen is nauwelijks afhankelijk van intelligentie en sociaal milieu."

Je kunt [hier](#) de tekst van de openbare les lezen.

LISBO-project

Het project Lees Impuls Speciaal Basisonderwijs (LISBO) wil het voortgezet technisch leesonderwijs vernieuwen. Hoofddoel: de leerlingresultaten gemiddeld met twee AVI-niveau's verbeteren.

Lees meer in het [LISBO-rapport](#).

Tips van de Inspectie van het Onderwijs

Brochure van de Inspectie van het Onderwijs met adviezen over kwaliteitsverbetering van het technisch lezen

De Inspectie van het Onderwijs heeft een brochure uitgegeven, getiteld '[Iedereen kan lezen](#)'. Hierin vind je praktische tips om de kwaliteit van het technisch lezen te verbeteren.

LIST: Alle kinderen kunnen leren lezen

Hogeschool Utrecht werkt binnen het Werkverband Opleidingen Speciaal Onderwijs (WOSO) aan het 'Leesinterventieproject voor scholen met een totaalbenadering' (LIST). LIST staat ook voor 'Lezen IS Top'!

"LIST is een langer lopend project (onder leiding van lector Thoni Houtveen) dat via de [WOSO](#)-partners gekoppeld is aan de [Masteropleiding Special Educational Needs](#)," vertelt Lucie Spreij, coördinator van het [Expertisecentrum Onderwijsleerproblemen](#) van het Seminarium voor Orthopedagogiek. "De scholen krijgen op schoolniveau begeleiding, van WOSO-docenten die leesexpert zijn. Daarnaast organiseert de begeleidende WOSO-instelling bovenschoolse teambijeenkomsten voor leraren, ib'ers en schoolleiders, en een landelijke werkconferentie op 13 maart 2009. Het uitgangspunt van LIST is dat alle kinderen kunnen leren lezen, als je een kind maar voldoende tijd en goede instructie geeft. Je leert lezen namelijk door te lezen."

Tijd om te lezen

Hoeveel tijd zou er in de klas aan het lezen besteed moeten worden? "Bij LIST gaan we voor groep 3 uit van minimaal 350 minuten lezen per week. Kinderen met minder aanleg hebben meer tijd nodig. Leerlingen van groep 4 tot en met 8 zouden minimaal 180 minuten per week moeten lezen, verspreid over 5 dagen per week. Kinderen met minder aanleg voor lezen hebben wekelijks 60 minuten extra leestijd nodig. Die tijd moet effectief besteed worden; als de leraar tijd verliest aan bijvoorbeeld klassenmanagement, dan zijn deze aantallen minuten niet voldoende. Wie LIST wil laten slagen zorgt dat hij aansluit bij de verschillende leesniveaus van de leerlingen. Het is daarbij belangrijk dat scholen hun handelen afstemmen op toetsgegevens. Een WOSO-docent legt de vanuit LIST verwerkte toetsresultaten uit aan de leerkrachten, en samen wordt beslist welke werkvorm voor welke leerling effectief is. Ook als het kind AVI-9 heeft, moet het blijven lezen, want anders gaat de leesvaardigheid achteruit en dan krijg je het verschijnsel dat leerlingen in het voortgezet onderwijs hun eigen lesboeken niet meer zelfstandig kunnen lezen. Dit betekent dus dat op het voortgezet onderwijs het lezen ook bijgehouden moet worden. Want in de naschoolse tijd lezen jongeren niet!"

Hoge doelen

"Omdat iedereen kan leren lezen, moet de leerkracht de lat hoog leggen. Als je dat niet doet krijg je selffulfilling prophecy, daarom is het zaak om aan kinderen te laten merken dat je erop vertrouwt dat ze kunnen leren lezen. Koppel lezen dus aan een succeservaring. En zorg voor een leesomgeving die leuk en interessant is. Er moet veel aanwezig zijn, en waar nodig help je als leraar bij het selecteren van wat er gelezen gaat worden. Ook belangrijk: zorg voor ondersteuning van leerlingen als het moeilijk wordt. Duolezen, tutorlezen, hardop meelesen, koorlezen, RALFI-lezen: de mogelijkheden zijn legio."

Monitoring

"De leerkracht is dus heel belangrijk, bij het leren lezen. Dit is een van de redenen dat we scholen bij LIST niet alleen de leerlingen laten volgen, ook hun eigen handelen wordt vanuit het lectoraat [Leerproblemen in](#)

[het bijzonder preventie van leesproblemen](#) gemonitord. Tegelijkertijd wordt ook de WOSO-begeleider gemonitord en onderzoeken we welke schoolbegeleiding het meest van invloed is op verbetering van de leesresultaten."

LIST richt zich dit jaar vooral op het speciaal basisonderwijs en het tweede projectjaar op het speciaal onderwijs (cluster 2 en 4), maar reguliere scholen kunnen ook meedoen. LIST start na de zomervakantie van 2008. Stuur een e-mail naar list.fe@hu.nl voor meer informatie.

Lucie Spreij is coördinator van het [Expertisecentrum Onderwijsleerproblemen](#) van het Seminarium voor Orthopedagogiek van Hogeschool Utrecht

Alle rechten voorbehouden.

Er rust copyright op dit dossier en andere werken van Onderwijsweb.nl. De eigenaar van Onderwijsweb.nl, de Faculteit Educatie van de Hogeschool Utrecht, behoudt alle rechten (waaronder auteursrechten, merkrechten en octrooien) met betrekking tot de op de website gepresenteerde informatie (waaronder teksten, grafisch materiaal en logo's). Als gebruiker mag u de informatie op beeldscherm bekijken en desgewenst afdrukken. Iedere openbaarmaking of verveelvoudiging, zoals het verspreiden, verzenden, opnemen in een ander werk, netwerk of website, tijdelijke of permanente reproductie, vertalen of bewerken of anderszins hergebruik, is niet toegestaan, tenzij Onderwijsweb.nl en de betreffende auteur als bron wordt vermeld. Commercieel hergebruik is alleen toegestaan met toestemming van de Hogeschool Utrecht en de auteur. Twijfelt u of u gegevens van Onderwijsweb correct worden gebruikt, neemt u dan contact op met de webredactie(redactie@onderwijsweb.nl).